

TRANSYLVANIAN PHYSICIANS-REPRESENTATIVES OF THE ROMANIAN ENLIGHTENMENT

Mirela RADU, "Titu Maiorescu" University of Bucharest and Ionela Gușatu, "Carol Davila" University of Medicine and Pharmacy, Bucharest

Abstract: Physicians, far from being neophytes in the art of writing, have also tried the power of their pen. Perhaps to offset the unaesthetic they come across daily, but also as a result of their polyvalent education, they have benefited from. Physicians have always been an important part of the intellectual elite of society. By tradition, they were the holders of vast knowledge in different areas, knowledge that sometimes wore their steps beyond the border of medical science soaring them towards the path of arts. In the XVII and XIX centuries, formed in universities abroad, Romanian physicians came back to the country and honored not only the people but also brought an important contribution to the cultural development of the country. Transylvanian physicians promoted both reforms in healthcare as well as fervent nationalism in a troubled period of our history, occupying, through their scientific, didactic and even philological work, a special place in the panoply of illustrious figures of Romanian culture.

Keywords: enlightenment, medicine, physician, healthcare reforms, josephinism

Marea majoritate a medicilor transilvăneni și-au construit o educație aleasă pe meleaguri străine. Purtători ai făcliei științei, aceștia au înțeles nu doar necesitatea dezvoltării unei societăți sărăcită de neajunsuri economice ci și nevoia unității limbii și poporului român. Dacă prin reformele sanitare promovate medicii vizau îmbunătățirea stării de sănătate a unei populații bântuită de boli ale sărăciei, prin scrierile lor, istorice, folclorice, didactice și filologice, aceștia urmăreau creșterea stării de conștientizare a latinității limbii române.

Vasile Popp (1789-1842), provenit dintr-o familie de clerici, a urmat cursurile facultăților de medicină și filozofie. Doctoratul pe care l-a obținut în medicină (*Despre obiceiurile populare de înmormântare la români*) în 1817, reprezintă nu doar dovada înclinației sale științifice ci și un studiu foarte valoros al tradițiilor românești și ale modului acestora de viață, fiind un document de sinteză care îmbina elemente de istorie a medicinei și creație populară. În 1813 Popp semna o lucrare integral redactată în limba latină intitulată *Elegia de laudibus Medicinae*, un reușit panegiric al figurilor cele mai importante de-a lungul istoriei medicinei, îmbinând legendele cu faptele istorice, de la Higea și Apolo, până la Hipocrat și van Helmont. În 1820 traduce în limba română o lucrare importantă a chirurgului Raphael Johann Steidele (*Manual pentru arta moșitului*).

Vasile Popp s-a implicat și în activitatea didactică, predând până în 1821 filosofia și filologia. Scriind prefața *Psaltirii în versuri* (1827) a lui Ioan Pralea, Popp insistă asupra necesității studierii limbii latine. Înlăcărat de naționalism, Popp nota într-o scrisoare trimisă autorului Psaltirii: "(...) din îndurarea providenței au dobândit ambele principate domni din

sânul său, de la care multe pot aștepta muzele.”¹ Militant activ pentru recunoașterea drepturilor naționale românești și în calitate de dascăl la Seminarul Socola din Iași-primul cu predare integral în limba română- Popp pleda ori de câte ori putea pentru unitatea de limbă și cultură a românilor, afirmând categoric că o națiune: “(...) nu se poate osebi firește prin munți înalți, riuri mari sau alte hotare politice, ci numai acolo încetează o nație unde încetează limba care o vorbește.”² De altfel, Popp se înscria prin spusele sale într-o încercare generalizată la vremea respectivă de intensificare a luptei pentru solidaritate națională. Dar Vasile Popp nu a neglijat nici practicarea medicinei. În 1829 devenea *physicus cameralis*, următoarea poziție după *protomedicus* numit de autoritățile de la Viena în fiecare provincie. De această funcție își leagă numele Vasile Popp în încercarea de a eradica unele boli miniere cu care a venit în contact în regiunea Zlatnei unde fusese cantonat. Printre acestea se numărau gușa endemică și chiar pesta. În calitatea sa de *physici* numit de autoritățile habsburgice, Popp a dus o muncă asiduă nu numai de eradicare a unor boli epizootice ci a luptat și pentru crearea de farmacii și vaccinarea antivariolică, boală care ucidea mulți copii la vremea respectivă. În calitatea sa de *physicus* al Brașovului, Popp solicita, în 1820, forurilor superioare introducerea unor cursuri de *Politia Medica*.³ Mai toată elita medicală a vremii era interesată de realizarea unor studii de topografie medicală iar Vasile Popp publica și el un studiu despre puterile curative ale apelor minerale: *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna și despre întrebuințarea acelorasi în deschilinite patimi* (1821). Ca mai toți intelectualii vremii, Popp tânjea la un program de educație care să permit populației să învețe mai multe despre meșteșuguri, plante și modalități de vindecare. În 1838, publica la Sibiu o lucrare vastă și cu aspirații de cronică *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre*.

Dar încercarea de seamă a medicului român a fost aceea de a propaga cunoștințele medicale atât în sânul claselor superioare și culte ale societății cât și în rândul populației. Folosindu-se de raționamente științifice, didactice și morale, Popp a încercat diseminarea unor valori atât culturale cât și științifice. Ca mai toți cărturarii Școlii Ardelene, Vasile Popp încerca să lupte pentru idealul românesc atât prin susținerea reformelor medicale cât și lingvistic prin împrumuturile unor neologisme din latină și franceză, cuvinte aparținând terminologiei medicale menite să întărească dezideratul erudiților iluminați: demonstrarea caracterului latin al limbii române. Astfel, Popp introducea termenii de origine latină sau franceză: *absorbție, apetit, arterie, catar, comoție, colică, flegmatic, ipohondrie, organ, temperatură*, etc. Dacă pe unii termeni medicali i-a importat direct, pe alții, mai inaccesibili a încercat să-i explice cu ajutorul terminologiei populare: *excreție adecă lepădare* etc.

¹ Scrisoare a lui Vasile Popp către Ioan Pralea, 1 octombrie 1927 în *Arunc pumnul, Lepturariu*, IV, p. 114, preluat în A.D. Xenopol *Istoria rumînilor din Dacia Traiană*, Vol. VI, Capul II, *Revoluția din 1848*, 3. *Mișcarea literară de la 1822-1848*, p. 305

² *Precuvîntarea la Disertația despre tipografiile românești*, Sibiu, 1838, preluat în A.D. Xenopol *Istoria rumînilor din Dacia Traiană*, Vol. VI, Capul II, *Revoluția din 1848*, 3. *Mișcarea literară de la 1822-1848*, p. 314

³ A se vedea *Propunerea doctorului Vasile Popp din 1820 privind crearea catedrei de Politia medica la Liceul Medico Chirurgical din Cluj*, în V.L. Bologa și Samuel Iszak *Studii de istorie a medicinei*, Cluj, 1968, pp. 123–135

Ioan Piuaru-Molnar (1749-1815) este nu doar unul dintre primii medici români ci și unul dintre semnatarii *Supplex Libellus Valachorum* (1791), primul document programmatic ce sprijinea drepturile românilor transilvăneni. Contextul istoric era unul favorabil luptei pentru identitatea națională având în vedere că la 1781 se publicase *Edictul de toleranță* care conferea și românilor necatolici dreptul de a ocupa funcții publice. Perioadă de mari reforme sociale, adesea numită perioada iosefină⁴, anii începutului de secol al XIX-lea au reprezentat pentru intelectualitatea românească o rampă de lansare a proiectelor visate pentru atingerea prosperității, de accedere la iluminismul european. Reformele envizajate de Maria Tereza și continuate de Iosif al II-lea aveau să reverbereze și în societatea românească transilvăneană, conducând la crearea unei pături de intelectuali români care să aibă acces la pârgurile de emancipare națională.

Reprezentanții Școlii Ardelene, al cărui reprezentant de seamă a fost și medicul oftalmolog Molnar⁵-“cărturar iluminist”, militau pentru unitate teritorială, pentru revirimentul tradițiilor românești și nu în ultimul rând, în plan filologic, pentru grafia latină și renunțarea la scrierea chirilică. Înarmați cu argumente istorice și filologice, iluminiștii transilvăneni au luptat aprig pentru reclădirea identității românești. Dincolo de aportul în lupta de independență națională, unii propagatori ai cunoștințelor medicale au avut și meritul de a fi tradus unii termeni neologici medicali pentru prima dată în limba română. Fapt ce a condus pe unii autori să-i crediteze ca fiind primii întemeietori ai limbajului medical în faza incipientă.⁶ Majoritar preluat din limba latină, limbajul medical pe care acești medici l-au întemeiat în limba română purta și influența studiilor făcute în special la Viena, fiind îmbogățit cu terminologie preluată din limba germană.

Molnar a îmbrățișat și activitatea didactică, ca mai toți confracții săi, predând oftalmologia la Școala chirurgicală de la Cluj având în vedere că deținea, încă din 1774, ca urmare a frecventării Facultății de Medicină de la Viena, titlul de *magistru oculist*. Guvernatorul Transilvaniei de la vremea respectivă Samuel von Brukenthal, admirator al activității febrile desfășurate de Molnar pentru ajutorarea populației românești pauperizate, îl susține în dorința de a se perfecționa în chirurgie oculară. Dedicat nu doar practicării medicinei ci și carierei didactice, Molnar a predat oftalmologia la Liceul chirurgical din Cluj. În 1785, Molnar publica la Viena o lucrare dedicată stupăritului *Economia stupilor*.

Dar activitatea sa se leagă și de filologie. Astfel, în 1803, Molnar publica traducerea din maghiară a lucrării *Învățătură adevărată pre scurt pentru a vindeca boala sfranțului*. Iar cu trei ani mai devreme, în 1798, Molnar publica o lucrare dedicată artei argumentației intitulată *Retorică, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări. Acum întâi izvodită pe limba românească, împodobită și întemeiată cu pildele vechilor filosofi și dascalii bisericesti*. Pasiunea pentru ideile reformatoare și iluministe și-a găsit expresia în lucrarea istorică amplă pe care Molnar a tipărit-o la 1800 la Buda *Istorie universală adecă de obște care cuprinde în sine întâmplările veacurilor vechi*. De numele său se leagă și primele încercări de tipărire a unor ziare în limba română *Foaia românească pentru econom* și *Foaia românească pentru*

⁴ Angelika Schaser, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Editura Hora, Sibiu 2000, p. 45

⁵ Eugen Denize, *Italia și italienii în cultura română. Până la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Mica Valahie, 2011, p. 265

⁶ Samuel Izsák, *Iluminismul medical românesc*, în *Studii de istoria medicinei*, Cluj, 1958, p. 79

sătean (1789) dar și primul manual de chirurgie cu veleități științifice redactat în limba română *Sfătuire către studenții în chirurgie* (1783).

Cu o pregătire științifică cuprinzătoare, medicii români transilvăneni au avut dorința nu doar de a accede la o dezvoltare economică și socială la nivel european ci s-au erijat și în promotori ai interesului românesc în însuși fibra sa: dezvoltarea coeziunii de simțire patriotică încercând să susțină, chiar dacă stângaci și forțat pe alocuri, latinitatea limbii române ca argument în lupta pentru libertatea drepturilor cetățenești ale populației ardeleni.

BIBLIOGRAFIE

- V.L. Bologa și Samuel Iszak *Studii de istorie a medicinei*, Cluj, 1968
Denize, Eugen *Italia și italienii în cultura română. Până la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Mica Valahie, 2011
Izsák, Samuel *Aspecte din trecutul medicinei românești*, București, 1954
Izsák, Samuel *Studii de istoria medicinei*, Cluj, 1958
Schaser, Angelika *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Editura Hora, Sibiu 2000
Vătămanu, Nicolae *De la începuturile medicinei românești*, București, 1966
A.D. Xenopol *Istoria rumînilor din Dacia Traiană*, Vol. VI, Capul II, *Revoluția din 1848, 3. Mișcarea literară de la 1822-1848*